

С. І. Бахур, Морехідний коледж технічного флоту НУ «Одеська морська академія»

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ЯК СКЛАДНИК МОВНОГО ПОРТФОЛІО КУРСАНТА

Бахур С. І.

Термінологічний словник як складник мовного портфоліо курсанта

У статті на основі аналізу наукових праць з педагогіки й лінгводидактики розкрито особливості організації самостійної роботи курсантів з укладання термінологічного словника як складника мовного портфоліо. Наголошено на важливості вибору таких форм, методів і засобів, що сприятимуть формуванню пізнавальної самостійності курсантів, привчатимуть їх бути відповідальними за результат освітньої діяльності, спонукатимуть до здобування нових знань, удосконалення умінь і навичок. Однією з них вважають мовне портфоліо. Складником мовного портфоліо виділено термінологічний словник – лексикографічний продукт, що містить тлумачення термінів майбутнього фаху. Зазначено, що джерельну базу укладених курсантами словників мають становити фахова навчально-наукова література, лексикографічні видання, довідково-інформаційні матеріали, нормативно-правові документи. Однією з особливостей роботи над створенням термінологічного словника виділено самостійність курсанта у виборі мовних одиниць, при цьому викладач скоординує його навчально-пізнавальну діяльність, рекомендує лексикографічні видання, орієнтує на послідовність складання словникової статті тощо. Зауважено, що ефективність такої роботи забезпечує комплекс пропедевтичних вправ (словникових і на текстовій основі), який доцільно застосовувати під час практичних занять. Наголошено на багатофункційності такого словника. Виокремлені О. Матвієнко функції (навчальну, довідкову, нормативну та систематизувальну) автор доповнює рефлексійною функцією. Вчена доводить, що термінологічний словник є важливим складником мовного портфоліо курсантів, оскільки його укладання має значний навчально-розвивальний потенціал.

Ключові слова: мовне портфоліо, структура мовного портфоліо, навчальний термінологічний словник, функції словника.

Бахур С. И.

Терминологический словарь как составляющая языкового портфолио курсанта

В статье на основе анализа научных работ по педагогике и лингводидактике раскрыты особенности организации самостоятельной работы курсантов по составлению терминологического словаря как составляющей языкового портфолио. Подчеркнута важность выбора таких форм, методов и средств, которые способствуют формированию познавательной самостоятельности курсантов, приучают их быть ответственными за результат образовательной деятельности, побуждают к получению новых знаний, совершенствованию умений и навыков. Одним из них считают языковое портфолио. Частью языкового портфолио выделено терминологический словарь – лексикографический продукт, содержащий толкование терминов будущей профессии. Отмечено, что основую подготовленных курсантами словарей должны составлять профессиональная учебно-научная литература, лексикографические издания, справочно-информационные материалы, нормативно-правовые документы. Одной из особенностей работы над созданием терминологического словаря выделено самостоятельность курсанта в выборе языковых единиц, при этом преподаватель координирует его учебно-познавательную деятельность, рекомендует лексикографические издания, ориентирует на последовательность составления словарной статьи и тому подобное. Замечено, что эффективность такой работы обеспечивает комплекс пропедевтических упражнений (словарных и на текстовой основе), который целесообразно применять во время практических занятий. Отмечено многофункциональность такого словаря. Выделенные О. Матвиенко функции (учебную, справочную, нормативную и систематизирующую) автор дополняет рефлексивной функцией. Отмечено, что терминологический словарь является важной составляющей языкового портфолио курсантов, поскольку его составление имеет значительный учебно-развивающий потенциал.

Ключевые слова: языковое портфолио, структура языкового портфолио, учебный терминологический словарь, функции словаря.

Стрімкий розвиток суспільства ставить перед нинішніми здобувачами освіти надскладне завдання – сприймати, опрацювати, систематизувати різнопроблемну інформацію, не лише виокремлюючи ту, яка потрібна нагально, а й прогнозуючи можливі ситуації її подальшого використання. До того ж маємо враховувати, що всі ці дії учень, студент, курсант виконує самостійно без/або за опосередкованої участі педагога, який, відповідно, не може відстежити процес, а має змогу «бачити», сприймати й оцінювати результат цих дій. Отже, з одного боку маємо запит на сформованість умінь і

навичок самостійної текстової діяльності, а з іншого – інформаційний потік, у якому мають оперативно й впевнено орієнтуватися здобувачі освіти.

З огляду на це особливої актуальності набуває проблема сформованості в здобувачів освіти пізнавальної самостійності, основними показниками якої, на думку О. Малихіна, можуть слугувати «наявність знань; потреба в знаннях; ціннісне ставлення до знань; бажання пізнати способи оволодіння знаннями; критичний підхід до інформації; уміння здійснювати пошук; уміння отримувати й трансформувати отриману інформацію» [3, с. 115]. Зрозуміло, що важливим є вибір таких форм, методів і засобів, що сприятимуть формуванню пізнавальної самостійності курсантів, привчатимуть їх бути відповідальними за результат освітньої діяльності, спонукатимуть до здобування нових знань, удосконалення умінь і навичок. Можливо, тому нині так активізувалася увага до застосування в освітньому процесі мовного портфоліо (далі МП).

Вивчення праць учених засвідчило неоднотайність у категорійній визначеності МП. Зокрема, його характеризують як педагогічну технологію (Т. Горпінич, Т. Гурова, Н. Нікітіна, Т. Полонська та ін.), як пакет робочих матеріалів (документів) (О. Дацків, Н. Коряковцева, З. Никитенко та ін.), як метод навчання (М. Алейнікова, О. Ільїна, К. Климова та ін.). Науковці спільні в тому, що «уведення портфоліо не лише сприяє підтриманню високої навчальної мотивації учнів, їхньої активності та самостійності, а й розширює можливості навчання і самонавчання, формує вміння вчитися – ставити цілі, планувати й організовувати власну навчально-пізнавальну діяльність, у тому числі й за підручником із відповідного навчального предмета» [6, с. 12]. Зазначимо, що активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес вплинуло на те, що більшість педагогів віддають перевагу укладанню електронного МП, яке «може зберігатися локально (бути доступним лише визначеному колу людей) та глобально (бути доступним для всього світу – для користувачів Інтернету)» [2, с. 37].

Неоднозначним є погляд науковців і на структуру мовного портфоліо. Не вдаючися до дискусії, вважаємо за доцільне взяти за основу запропоновану

К. Климовою структуру мовного портфолію, щозумовлена загальноєвропейськими вимогами й передбачає наявність таких основних частин, як: відомості про студента, якому належить портфолію; матеріали, що відображають досягнення студента у навчанні української мови; матеріали оцінювання та самооцінювання навчально-пізнавальної, розвивально-виховної, науково-дослідної та квазіпрофесійної діяльності студента; допоміжні навчально-методичні матеріали для подальшого професійного мовного самонавчання і самовдосконалення майбутнього фахівця [2, с. 38].

Привертає увагу останній складник – допоміжні навчально-методичні матеріали для подальшого професійного мовного самонавчання і самовдосконалення здобувача освіти. На нашу думку, його структура повинна включати, зокрема, термінологічний словник – лексикографічний продукт, що містить тлумачення термінів майбутнього фаху, – який курсанти укладатимуть упродовж навчання в закладі освіти. Вивчення наукових студій українських лінгводидактів (Н. Безгодова, Г. Берегова, Н. Бородіна, І. Власюк, І. Дроздова, О. Ковтун, Н. Костриця та ін.) переконало, що проблема засвоєння студентами термінологічної лексики переважно розкрита в аспекті формування професійного мовлення майбутніх фахівців. Науковці переконливо доводять, що знання термінологічної лексики становить основу професійного спілкування, бо «мовленнєва специфіка цього стилю спілкування визначається насамперед великою кількістю термінів, що активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності» [1, с. 257].

Аналіз праць дидактів і лінгводидактів засвідчив, що попри різноаспектність висвітлення проблеми, зокрема категорійної визначності МП, його структури, напрямів організації роботи із засвоєння студентами професійної лексики й термінології, лінгвометодичний аспект організації самостійної роботи курсантів зі складання термінологічного словника як складника МП розкрито недостатньо.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць з педагогіки й лінгводидактики розкрити особливості організації самостійної роботи курсантів з укладання термінологічного словника як складника МП.

Джерельну базу укладених курсантами словників мають становити фахова навчально-наукова література, лексикографічні видання, довідково-інформаційні матеріали, нормативно-правові документи. За основу укладання термінологічного словника беремо процедуру створення словника, запропоновану О. Матвієнко [4]:

1. Теоретичне обґрунтування структури словника, принципів добору термінів та їхнє тлумачення.

2. Добір термінів за допомогою аналізу фахових текстів під час занять з української мови за професійним спрямуванням, навчально-наукової літератури, інформаційно-довідкових джерел.

3. Вибір стрижневого терміна у випадку виявлення полісемантичних, омонімічних, синонімічних варіантів.

4. Добір варіантів дефініцій у найавторитетніших методичних посібниках, монографіях, статтях, галузевих словниках, а також використання термінологічних стандартів та термінологічної частини нетермінологічних стандартів.

З-поміж критеріїв відбору лексичних одиниць до МП курсантів виокремлюємо частотність, часовий чинник, нормативність.

Однією з особливостей роботи над створенням термінологічного словника є самостійність курсанта у виборі мовних одиниць, при цьому викладач скоординує його навчально-пізнавальну діяльність, рекомендує лексикографічні видання, орієнтує на послідовність складання словникової статті тощо. Принагідно зауважимо, що з огляду на майбутню професійну діяльність, варто орієнтувати курсантів на укладання вузькоспеціальних термінологічних словників. Ефективність такої роботи забезпечує комплекс пропедевтичних вправ (словникових і на текстовій основі), який радимо застосовувати під час практичних занять. Привертають увагу репродуктивні і

продуктивні завдання, запропоновані В. Підгурською, що активізують процес засвоєння термінів [5, с. 1]. Розмежуємо їх на аудиторні й позааудиторні й доповнимо перелік. До першої групи відносимо виписування терміна з тексту і з'ясування його ролі в тексті, ознайомлення зі значенням терміна, аналіз його походження, порівняння з іншими термінами системи, добір із низки термінів такого, що якнайточніше відповідає визначенню, складання висловлення за визначеною темою з використанням запропонованих термінів; до другої – упорядкування термінологічного короткого словника, визначення терміна, доповнення дотичними термінами. Не обмежуючи курсантів вибором термінів для словника, наполягаємо на дотриманні ними такої моделі словникової статті: термін, його дефініція з обов'язковим покликанням на джерело, з якого вона взята, приклади сполучуваності з іншими словами, синоніми. Наведемо приклад аудиторних і позааудиторних вправ:

Вправа 1. Прочитайте текст. Випишіть терміни й терміносполуки. Поясніть їх значення. Дослідіть походження, скориставшись етимологічним словником за покликанням (http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm).

Частина судна, яка знаходиться вище поверхні води, називається надводною, нижче поверхні – підводною. Площина, яка розділяє підводну і надводну частини судна називається ватерлінією (ВЛ або WL).

Відстань між найнижчою частиною судна і ватерлінією називається осадкою.

Кожне судно проектується на певну осадку, яку називають розрахунковою. Ватерлінія, яка відповідає розрахунковій осадці, називається головною ватерлінією (ГВЛ або MWL).

Якщо осадки судна носу і в кормі однакові, то кажуть, що судно сидить на рівній кіль. Якщо осадки судна носу і в кормі різні, то судно сидить з диферентом. Якщо осадка судна носу більша, ніж в кормі, то судно сидить з диферентом на ніс(+). Якщо навпаки – з диферентом на корму(-) (В. Прадюх).

1. Запишіть слова *кіль*, *диферент*, *розрахунок* у формі родового відмінка однини.

2. Трансформуйте останній абзац тексту у схему або таблицю.

Вправа 2. Доповніть термінологічний словник вписаними термінами й терміносполуками. Доберіть, де це можливо, синоніми.

Окремо доцільно наголосити й на багатофункційності такого словника. Слушною вважаємо думку О. Матвієнко, що навчальний термінологічний словник виконуватиме чотири основні функції: навчальну, довідкову, нормативну та систематизувальну. Навчальна функція передбачає вироблення і вдосконалення активного оволодіння студентами мовою спеціальності, формує вміння не тільки розуміти, а й здійснювати професійну комунікацію. Нормативна полягатиме у збиранні, систематизації основних понять, відобразить сталі підходи до визначення основних понять галузі. Завдяки реалізації інформаційної функції задовольнятимуться інформаційні потреби студентів, надаватиметься не тільки термінологічна інформація, а й окреслюватиметься коло науковців, які досліджують ті чи ті питання, що вказуватиме на перелік фахової літератури, якою можна скористатись для самопідготовки. Методично виправданою характеристикою, на думку вченої, є комплексність словника як характеристика систематизувальної функції – заголовочні одиниці варто наводити у кількох визначеннях, характеризувати з різних боків, що уможливить якнайповніше розкриття значення терміна; біля найбільш сталих та вживаних термінів доцільно згрупувати полісемічні, омонімічні та синонімічні одиниці [4, с. 2]. У методичному аспекті під час укладання курсантами словника, його удосконалення, доповнення тощо реалізовуватиметься рефлексійна функція, бо здобувачі освіти, оцінюючи складені одnogрупниками словники, матимуть змогу оцінити й власний результат діяльності.

Отже, термінологічний словник є важливим складником МП курсантів, оскільки його укладання має значний навчально-розвивальний потенціал. У подальших розвідках акцентуємо увагу на інших складниках МП курсантів, а також на особливостях розроблення мультимедійного термінологічного словника.

Література

1. **Дроздова І. П.** Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ: монографія / І. П. Дроздова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 320 с.

2. **Климова К. Я.** Мовне портфоліо у системі безперервної самопідготовки майбутніх учителів до мовнокомунікативної професійної діяльності [Електронний ресурс] / К. Я. Климова. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/7393/1/60_8.pdf

3. **Малихін О. В.** Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект: монографія/ Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг: Видав. дім, 2009. – 307 с.

4. **Матвієнко О.** Навчальний термінологічний словник з документознавства та інформаційної діяльності: дидактичний аспект / Оксана Матвієнко // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 6. – С. 1–3.

5. **Підгурська В. Ю.** Формування термінологічного словника у майбутніх учителів початкових класів на українськомовних дисциплінах [Електронний ресурс] / В. Ю. Підгурська. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/17713/1/Підгурська.pdf>

6. **Полонська Т. К.** Мовне портфоліо як інноваційний компонент навчально-методичних комплексів з іноземної мови для старшої школи [Електронний ресурс] / Т. К. Полонська. – Режим доступу: <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/dbe/dbe6d1f3b7f6456b9c773835845f36c7.pdf>

Bahur S.

Terminological dictionary as a component of the language portfolio of the cadet

In the article revealed the peculiarities of organization of independent work of cadets on the conclusion of a terminological dictionary as a component of language portfolio on the basis of the analysis of scientific works on pedagogy and linguodidactics. It is stressed on the importance of choosing such forms, methods and means that will promote the formation of cognitive independence of cadets, will teach them to be responsible for the result of educational activities, will encourage to

acquire new knowledge, improve skills and abilities. Linguistic portfolio considered as one of them. Terminological dictionary is allocated as a part of the language portfolio - a lexicographic product that contains an interpretation of the terms of the future specialty. It is noted that the source database of dictionaries made by cadets should be specialized on academic literature, lexicographical publications, reference materials, regulatory documents. One of the peculiarities of work on the creation of a terminology dictionary is the independence of the cadet in the choice of language units, while the teacher coordinates his educational and cognitive activity, recommends lexicographic publications, focuses on the sequence of compiling a vocabulary article, etc. It is noted that the effectiveness of such work is provided by a set of propaedeutic exercises (vocabulary and text based), which should be used during practical classes. It is emphasized on the multifunctionality of such a dictionary. Author complements functions allocated by O. Matvienko (educational, reference, normative and systematic) with the reflection function. The scientist argues that the terminological dictionary is an important component of the linguistic portfolio of students, since its conclusion has a significant educational and developing potential.

Key words: language portfolio, structure of language portfolios, learning terminological dictionary, functions of the dictionary.

Відомості про автора

Бахур Світлана Іванівна – викладач української мови Морехідного коледжу технічного флоту НУ «Одеська морська академія».

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018 р.

Прийнято до друку 30.03.2018 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Копусь О. А.